

VAN ZELFKANT TOT ZELFKANT

**MEN KAN ZICH ALS TOESCHOUWER
NIET AAN DE INDRUK ONTTREKKEN,
DAT DE STEDEBOUWERS EN TUIN- EN
LANDSCHAPSARCHITEKTEN ACHTER
DE FEITEN AANLOPEN EN DUS ONVOL-
DOENDE REKENING (KUNNEN?)
HOUDEN MET DE TOEKOMSTIGE ONT-
WIKKELING**

DR. H. DOING (BEPLANTING VAN HET
NEDERLANDSE LANDSCHAP)

LOUIS le Roy schreef bijgaande maatschappij-kritische analyse vanuit de overtuiging, dat de natuur ons nog steeds kan helpen bij de inrichting van een goede omgeving en dat het nog niet te laat is. Hij gelooft in de kracht van de natuur en acht ondergangs-opvattingen nog voorbarig. TABK-fotograaf Willem Diepraam maakte niettemin in het spoor van Louis le Roy een reisje van zelfkant naar zelfkant en hield er alle optimisme ten spijt zeer deprimerend plaatwerk aan over.

REEDS nu is in West-Nederland de toestand zover, dat men zich, reizende in dit gebied, onderweg weet van zelfkant tot zelfkant.

Tussen een totaal versnipperd en versplinterd cultuurlandschap reizen de grijze wanden der flatgebouwen op als bakens in een onbegrepen wereld. Uiterlijk tekens van een vormvage cultuur, welke men alleen nog maar kan ervaren als een ritmisch beeldenpatroon van een opbergstelsel van individuen, beter nog, van gelijkgeschakelde leefwezens!

Begrijpelijk is dat wie ontvluchten kán, dit zeker doet, en daarmee bijdraagt tot een vergroting van de verkeersproblemen tijdens de weekends en een vergroting van de menselijke populatie in de nog resterende natuurlijke gebieden (dagrecreanten) een vergroting, welke in de nabije toekomst nog in belangrijke mate zal gaan toenemen (stichting nieuwe recreatieterreinen).

Is het hier nog mogelijk, „rekening te houden met de toekomstige ontwikkeling”, zoals dr. H. Doing in zijn zeer lezenswaardige artikel reeds tien jaar geleden heeft gesuggereerd? Of is het mogelijk waar hetgeen Albert Schweitzer eens heeft gezegd: „De mens heeft het vermogen verloren om vooruit te zien en te voorkomen! Hij zal uiteindelijk de aarde vernietigen”.

Vooraf het laatste citaat geeft sterk een bepaald fatalistische opvatting weer.

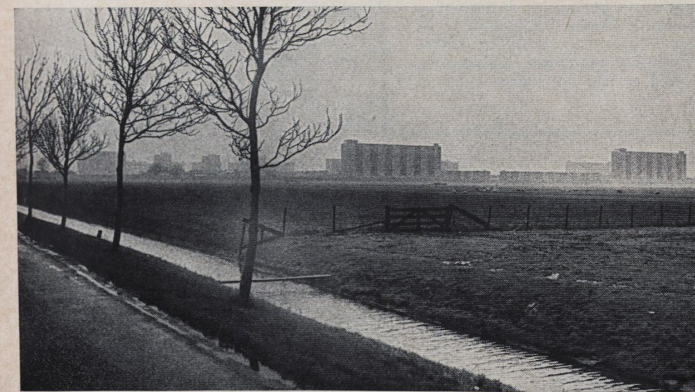
Bepaalt men zich tot de onrustbarende explosieve uitbreiding der stedelijke arealen, dan is mogelijk een pessimisme gerechtvaardigd, echter, gesteld tegen de totale oppervlakte van het land is de oppervlakte van al deze steenwoestijnen 0/0 van het totale bodemoppervlak van ons land. Dat wil zeggen dat vanuit het landschap gezien er constant grote krachten aanwezig zijn om de steenwoestijnen te heroveren. De enige voorwaarde dat dit niet kan gebeuren is de voortdurende stroom van stedelijke activiteiten, welke continu wordt geproduceerd door de mens en zijn transportmiddelen. Zouden onze steden gedurende een periode van 10-20 jaar geheel verlaten zijn, dan zou het ontstane stadsbeeld bepaald merkwaardig aandoen.

Vooraf dat wij ons nu gaan afvragen hoe wij deze natuur/dynamische krachten ten bate van een beter stedelijk milieu zouden kunnen gaan gebruiken, dienen wij het karakter van de zelfkant nader te bepalen. Men zou dan de zelfkant o.a. kunnen definiëren als het

ontmoetingspunt van twee monoculturen: de monocultuur van rechte massale massa's en de monocultuur van het totaal geëgaliseerde grasland.

Op de monoculturele uitdaging van de stadswand behoort niet een antwoord worden gegeven in de vorm van het grasstapje. Trouwens er is hier geen sprake van een bewust antwoord gegeven. De grasmat welke tenslotte het antwoord moet geven is slechts het restant van wat is overgebleven van het boerenbedrijf dat plaats heeft moeten inruimen voor de noodzakelijke stadsuitbreiding. Zou men ooit een bewust antwoord gaan geven, dan zou tegenover deze vlakke steriele bouwmassa's een veelvormige dynamische wereld als tegenpartij dienen te fungeren. De dunne grasmat is echter de vorming van deze dynamische veelzijdige wereld uit en het antwoord op de uitdaging van de stadswand gegeven zou moeten worden, blijft helaas achterwe-

(A. Toynbee - principe van uitdaging en antwoord).

Nu is het door ons algemeen zo zeer aanvaarde graslandpatroon, geenszins een natuurlijke situatie („ons mooie, vlakke Nederland“). Ons land is van nature begroeid geweest met 90% bos en alleen het eeuwenlang terugdringen van dit bosareaal, ten gunste van die open terreinen welke noodzakelijkerwijze voor het levensonderhoud van mens en dier op het bos moesten worden veroverd, is de voorwaarde geweest tot omvorming van ons land tot de platte, open cultuur-tafel waaraan wij nu zozeer gewend zijn.

STEDELIJKE AGGLOMERATIE GAAT ER GEEN STAP OP VOORUIT

Nu er sprake is, om in het kader van het

plan Mansholt 150.000 ha marginale landbouwgronden aan onze natuurlijke gebieden toe te voegen, nu zou de kans er zijn het karakter van de zelfkant grondig te veranderen. Door genoemde plannen is er een kans op een verandering van de situatie indien men ook gronden voor bovenvermelde gebieden zou willen vrij maken. Over het algemeen echter gaan de gedachten juist in andere richting. Men wil nl. de slechtere landbouwgronden vrijmaken (en terecht) en deze liggen vrijwel nooit om de steden gegroepeerd. In feite worden straks dus de bosbestanden van de schrale gronden aangevuld met nieuwe bos- of parkcomplexen, zodat daar een zeer te waarden uitbreiding voor ons bosbestand te verwachten is. Jammer genoeg is de stedelijke agglomeratie er op deze wijze geen stap op vooruit gegaan en is er geen verbetering te verwachten t.a.v. de recreatie in de directe omgeving, de milieuverontreiniging en het totale leefklimaat! De verkeersstromen vice-versa stad/

natuur zullen eerder gaan toenemen, evenals de behoefte aan de tweede woning of het permanente caravan-terrein.

Het is zelfs de vraag of de vergroting van het bosareaal in de meer oostelijke gebieden van het land tenslotte niet weer, door een sterke toename der recreanten (in de ruimste zin), te niet zal worden gedaan. Door verschralling in het westen wordt druk en concentratie op het oosten groter; het spanningsveld neemt toe.

Bepaald gunstiger zou de oplossing zijn, indien men in de directe omgeving der stedelijke agglomeraties de natuurlijke gebieden weer kon introduceren via dit vrijmaken van overtollige landbouwgronden. Het zou te overwegen zijn of men het totaal van 150.000 ha niet zou kunnen verkleinen indien men daardoor in staat zou zijn ook de meer vruchtbaardere gronden vrij te maken. Op deze betere gronden zouden veel krachtiger en zwaardere groenordels kunnen worden gevormd, waarin de beuk een veel belangrijker plaats zou kunnen gaan innemen. Natuurlijk zou de dikte van deze gordels niet overal gelijk behoeven te zijn, noch de afstand tot de flatwanden. Stadsuitbreidingen binnen deze groenwallen kunnen gewoon doorgang vinden en tenslotte kunnen de gebouwen doordringen tot in de gordels zelf. De wandelaars in dit gebied hebben dan voldoende bladerdak boven het hoofd om op deze wijze even de permanente steenwoestijn te kunnen ontvluchten.

Bovendien, en ook dat wordt haast klemmende noodzaak, zullen de overgebleven landschappen welke tussen de singels gelegen zijn veel meer een ongeschonden landschaplijker allure behouden, al zullen natuurlijk de hoogste stenen flats nimmer geheel gemaskeerd kunnen worden. Veeleer is er sprake van het vormen van een soort groenval welke door zijn reliëfvorm de abrupte overgang van horizontaal naar verticaal via een natuurlijker proces laat verlopen.

Zou men er bovendien toe kunnen overgaan om landbouw, tuinbouw en veeteelt op zeer nauwkeurig bepaalde gebieden te doen plaatsvinden, dan zou men de machinale landarbeid op deze plaatsen kunnen concentreren en dan zouden alle overige gebieden (minus sport- en recreatieterrainen) aan het dwingende monoculturele aspect van de continue grasmat of grasstrook kunnen ontsnappen. De in deze vrij gemaakte gebieden aanwezige dynamische kracht der natuur, welke op ieder punt van die velden werkzaam is, zou onbelemmerd op deze terreinen het vegetatiekleed kunnen laten culmineren naar een situatie, welke veel meer zou gelijken op die welke in oorsprong aanwezig is geweest.

Penetratie in deze gebieden van die werkmethode, welke dan nog op de cultuurlanden van toepassing zijn zou in ieder geval moeten worden tegengegaan waardoor node-loze grondarbeid tot nul zou kunnen worden gereduceerd.

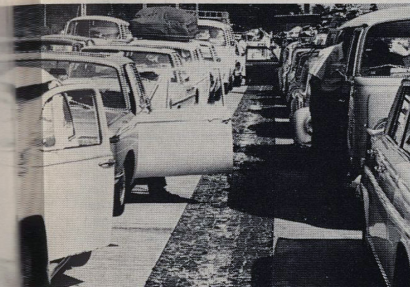
Is de climaxvorm van deze vegetatiegordels tenslotte gerealiseerd, dan zal men regelmatig tot uitkappen moeten overgaan, echter zonder dit gekapte materiaal af te voeren of

steriele wijken kunnen hier heel aanvaardbare oplossingen worden gevonden.

De kosten van deze te vormen vegetaties komen neer op aanschaf der terreinen (aankoop in niet te verre toekomst zal vaak toch moeten geschieden), kopen van plantmateriaal en de directe kosten voor inplanten in de bestaande situatie. Omdat er bepaald naar een ruigere opvatting moet worden gestreefd, dan welke men tot nog toe heeft willen accepteren, dient men de grondarbeid tot het absoluut noodzakelijke te beperken. Het is zeer wel mogelijk gebleken, hetgeen persoonlijke ervaring heeft uitgewezen, om bossen direct te stichten vanuit bestaande toestanden (aanwezige grasweiden bijv.), hetgeen zelfs voordelen kan opleveren boven de algemeen gangbare methode van het eerst opnieuw in open cultuur (zwarte grond) brengen van deze gebieden (hoge kostenfactor).

verkeersstromen vice versa stad/natuur

te verbranden. Het stimuleren van de humusvorming, waartoe het omzetten van alle materialen dient mede te werken, verleent deze gebieden een ruiger karakter waardoor het steriele landschapsbeeld, waarnaar wij nu steeds gedwongen worden te kijken, zal worden aangevuld met een dynamisch gericht cultuurbeeld. Bovendien zal op deze manier weer echt grond worden gevormd, want het overwoekeren van takken en hout op de grond zal een zeer gunstige uitwerking hebben op de verrijking van de totale bodemfauna en een gunstige ontwikkeling van de zo noodzakelijke microklimaten sterk bevorderen. Door geen enkele afvoer van mate-

riaal te dulden zal op deze plaatsen het proces der irreversibele gronddegradatie een halt worden toegeroepen, zal een totaal gesloten economie (het uiteindelijke doel van ieder vegetatiekleed) in ere worden hersteld en zullen, zowel het milieu in de ruimste zin als de directe recreatie der stedelijke agglomeraties een betere ontwikkeling in de toekomst kunnen verwachten. Als de vegetatiegordels kunnen infiltreren in de randgebieden van de stad en wel in de vorm van beplantingen, welke een sterke reliëfwerking bezitten, dan zullen ook de spanningsloze open gebieden door een schaalgeleding, een schaalverkleining, naar

een intiemere, beslotener menselijke proportionering kunnen evolueren.

Terrasvormige terreinen zijn een absoluut voorwaarde om de bouwvormen in een zekere relatie tot elkaar te brengen en het monoculturele stadsbeeld van rechte muren en platte wegen in een gevarieerder vorm aspect te wijzigen. Verhoogde terreinen (groei-stroken tussen de verkeersbanen kunnen het totale verkeersbeeld veel rustiger maken, doordat rijstroken optisch van elkaar gescheiden worden (voor deze wel een minimale grenswaarde). Zeker voor de minder drukke gebieden in

Een veranderde aanpak in bovenstaande gesuggereerde richting kan zowel op de totale kostenfactor als op de wijze van uitvoering een zeer gunstige uitwerking hebben, immers in dit systeem is het zeer goed mogelijk om grote groepen van de bevolking, die bij een dergelijke ontwikkeling geïnteresseerd zouden zijn, daadwerkelijk in te schakelen (education permanente - objecten op basis van architectuur in ruimte en tijd).

Wanneer de aanpak van landschapsvorming, stadsontwikkeling en milieubeheer meer gericht wordt op een totale integratie dan pas zal meer het verwerken van bepaalde visies mogelijk zijn. De mentaliteit om met boven omschreven systemen te gaan werken moet er echter op gericht worden dat meer het systeem van denken in totaal-processen op gang zal moeten gebracht en dat de factor tijd dus veel ruimer zal moeten worden gesteld, dan bij het uitvoeren van vrijwel alle projecten het geval is.

Het realiseren van stadsuitbreidingen zoals wij dit heden ten dage plegen te doen, gaat vrijwel steeds gepaard met het binnendringen in cultuur/natuurlijke gebieden. Naarmate men bij deze werkmethode meer bewust tot het sparen van bestaande natuurlijke elementen zal overgaan, zo zullen de nieuwe stads-elementen als vanzelf een levendiger aspect verkrijgen. Een dergelijke instelling levert dus al winst op, maar nog groter zou deze winst kunnen zijn als de natuur vanuit deze gespaarde elementen op haar beurt meer in deze steenmassa's zou kunnen doordringen. Bij de situatie van thans is er sprake van een eenrichtingsverkeer in die zin, dat de bouwactiviteit scherp is bepaald vanuit de stad en dat de natuur de kans wordt ontnomen om op deze nieuwe situaties haar antwoord te kunnen geven.

Heeft eertijds de boer model gestaan voor opvattingen in tuin en landschapsarchitectuur, zo dient men nu de boer, als groot-industrieel in de open lucht, bepaald met een zekere argwaan te beschouwen. Deze boer (landbouw, tuinbouw, veeltelt) moet werken in een groot (vaak monocultureel opgezet) productiebedrijf en is uit dien hoofde wel genoodzaakt om machinale groundbewerking en bemesting op ruime schaal toe te passen.

Voor die gebieden welke nu buiten deze bedrijfsfeer zouden komen te liggen, dienen al die handelingen welke de natuurlijke gang van zaken eerder tegenwerken dan stimuleren, volledig achterwege gelaten te worden.

Blijft tenslotte de economie er naar streven om voor ieder object het principe van de verbruikseconomie als absoluut het enige doeltreffende principe te willen blijven hanteren, dan is er ook vanuit deze kant bezien sprake van het bedrijven van monocultuur. Het zou aanbeveling verdienen om, vanuit economisch standpunt bezien, op enkele plaatsen vormen van besloten economie weer bewust tot ontwikkeling te brengen, omdat met het invoeren van deze tegenvorm van economisch denken de voordelen van het ingevoerde systeem een aanvulling en mogelijk correctie kunnen betekenen op alle erkende systemen der verbruikseconomie.

Vele grote culturen uit het verleden zijn geheel of ten dele gebaseerd geweest op het principe van de besloten economie. De daarmede gepaard gaande vorm van denken en handelen is, met het verdwijnen van deze culturen, vaak ook voor ons verloren gegaan. Wil men daadwerkelijk bevolkingsgroepen, in speciaal kleiner verband, weer meer zelf actief maken en bij het bepalen van het eigen milieu betrekken, dan juist zouden werkmethoden en benaderingsmethoden welke in dit geval moeten aansluiten op het natuurlijke principe (werken naar besloten economie) wellicht veel doeltreffender kunnen zijn. Ziektebeelden welke nu vaak voortkomen uit onze monoculturele opvattingen vormen voor de natuur een uitdaging om tot opruiming van deze monoculturen over te gaan. Het ziek zijn is dus een gezond antwoord op een abnormale toestand, tenminste vanuit natuurlijk standpunt gezien.

Het doelbewust ombuigen van onze monocultureel technocratisch gerichte maatschappijstructuur naar een meer gevarieerder principe zou zeer zijn aan te bevelen. Of het gestelde van dr. H. Doing betreffende de stedenbouwers en landschapsarchitecten geheel juist is, moet nu dus worden teruggevoerd naar de volgende vraag, nl. „wordt het aanzien van ons land alleen bepaald door de architecten of is de denkwijze van de opdrachtgever van veel groter gewicht?”

Slechts indien de maatschappelijke structuur zal worden gewijzigd en niet iedere handeling welke verricht zal moeten worden de veronderstelling oproept, dat aan deze handeling in de eerste plaats zal moeten worden verdiend, slechts dan zal een verandering van de Nederlandse landschapsstructuur mogelijk kunnen zijn in een richting welke in dit korte artikel is gesuggereerd.

LOUIS LE ROY